

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

ofrånkomliga förberedande materialredovisning är det ju som gör mycken läsning av litteraturvetenskapliga verk till en lång ökenvandring med alltför korta oasbesök.) Acceptorar man emellertid Walter Johnsons premisser och betraktar hans bok som en välvägd och genom sin positiva inställning stimulerande introduktion, finns det all anledning att hälsa den hjärtligt välkommen. Den kan locka både teatrar och forskare till nya tag. Än finns det upptäckter kvar att göra i Strindbergs historiedramatik.

Hans Lindström

ERLAND LAGERROTH: *Selma Lagerlöfs Jerusalem. Revolutionär sekterism mot fäderneärvd bondeordning*. Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund. 57. Lund 1966.

Lagerroth fastslår redan i inledningen till sin 70-sidiga uppsats, att Selma Lagerlöf »utformade sin roman som ett motsattspel mellan dem som lämnade den gamla tron och det gamla landet och dem som stannade kvar». För att undvika risken av att enbart uttala en intresselös truism fixerar han i undertiteln de idéer de två grupperna företräder som »revolutionär sekterism mot fäderneärvd bondeordning». Han hävdar alltså, att »det är brytningen som är det väsentliga — konflikten, striden, 'dialogen'» (s. 22). Ibland talas om en »kraftmätning mellan romanens båda livs- och trosformer» (s. 53), om »dialogen, eller rättare den direkta konfrontationen mellan Hellgumianerna å ena sidan och Ingmar Ingmarsson som representant för den gamla bondeordningen å den andra» (s. 59). Det fastslås (s. 49), att »Selma Lagerlöfs Jerusalem är en berättelse om en konflikt mellan gammal svensk bonde- och kyrkoordning och en revolutionär, totalitär sekterism, och den förblir i allt väsentligt detta». Enligt Lagerroths uppfattning är alltså romanen »i allt väsentligt» en idéroman.

Selma Lagerlöf hade mitt under arbetet en annan syn på saken. »I Antikrist ville jag kämpa för en idé, nu (= i Jerusalem) har jag bara gått upp i att göra människor» (Brev till Elise Malmros 16.11.01). Ur det perspektivet ter sig Lagerroths anklagelse mot författarinnan, att hon riskerat att »fördunkla klarheten i romanens komposition, att försvaga skärpan i dess dialektik» genom att låta Ingmarssläkten ha företrädare i båda grupperna (s. 22), egendomlig. Lagerroths vägran att erkänna, att Ingmar under sin »vallfärd» till Palestina genomgår en omvändelse, en djup förändring, är förställic ur Lagerroths synvinkel men högst omotiverad ur författarinnans. Trots orvtydigheten i det religiösa språket i omvändelse-scenen menar den förre, att »skildringen själv begår inget sådant 'misstag', den vidmakthåller antitesen orubbad» (s. 59).

Hade undersökningen fått stanna vid ett försök att genom talande sammanställningar låta texten själv lösa problemen, skulle knappast några metodiska invändningar kunnat göras. Inledningen talar för övrigt om »en fortlöpande genomgång av texten», men snart nog kommer de utomtextliga faktorerna in — men blott i den mån de kan tolkas som stöd för huvudtesen. Lagerroth talar ofta å författarinnans vägnar. (Typ: Varför har då Selma Lagerlöf format sin skildring så att ... Svaret är ... s. 35), men av någon anledning citerar han blott någon enda gång de många uttalanden om romanen, som finns bevarade främst i brev. Typiskt är att han på åtta sidor diskuterar »meningen» med Jerusalemkolonin utan att låta författarinnan komma till tals, trots att hon klart uttryckt sin uppfattning i brev strax efter fullbordandet av Jerusalem II. (Brev till Elise Malmros 28.1.03.) Däremot använder han utan reservation ett uttalande från 1912 för att vederlägga en annan forskares mening om Selma Lagerlöfs uppfattning 1902. Källkritiken brister på flera punkter. Sin uppfattning om förhållandena inom Jerusalemkolonin bygger Lagerroth delvis på Edith Larsson, Dalafolk i heligt land, 1957, som grundar sin negativa framställning på andrahandsuppgifter, medan Selma Lagerlöfs och Sophie Elkans belagda uppfattningar liksom de hundratals breven från kolonisterna ej tas i bruk.

Tesmetoden låter alltså Ingmar (den yngre) framstå i första hand som »representant för den gamla bondeordningen». Vad det innebär förklarar Lagerroth utförligt: Ingmarernas religion är »en praktisk levnadsvisdom med rötter i ättens och samhällets förgångna och genom devisen 'Guds vägar' knuten till gammal-lutherskt fromhetsliv» (s. 26). Senare reserverar han sig och talar om »de vägar de (= Ingmarerna) kallar Guds men som även kunde kallas hederns och rättens» (s. 69). Deras handlande ledes förutom

av ättens tankearv av deras egen »klokhets, uthållighet och viljestyrka» samt »hedern och stoltheten» (s. 26), »förståndets men framför allt av känslans visdom» (s. 27), »klokhets och erfarenhet» (s. 69). Inslaget av mystik förvisas helt ur deras värld och förbehålles »sekteisterernas». Det övernaturliga tecknet i inledningsnovellen — rödfärgarens ankomst — överhoppas därför vid textgenomgången. Den mystiska vagnen i Jaffa-episoden förklaras rationellt som en projektion av Ingmars samvete, fastän det för berättelsens fortsättning är nödvändigt att »undret» skett i »verkligheten». Problemet med Ingmars omvändelse är redan berört. Lagerroth klarlägger skarpsynt och i detalj Ingmars starka beroende i religiöst-etiskt avseende av fadern, fäderna, ätten, men är inte detta också en form av mystik? Är det mera rationellt att på åkern samtala med sin döde far än att i missionshuset höra Gud tala? Här är man inne på frågan om Ingmars (och Selma Lagerlöfs) gudsbild, men den tas egentligen aldrig upp av Lagerroth. Han låtsas inte om att Karma-tänkandet vid denna tid har belagts som en av de starkaste faktorerna i författarinnans livsåskådning. Därför förnekar han, att — som en annan forskare hävdar — den rättfärdige Guden också var den straffande enligt Ingmars sätt att se, förnekar detta, fastän texten klart säger om honom, att han efter sveket mot Gertrud och före färden till Palestina »jämt gick och väntade på det Guds straff, som skulle komma över honom, därför att han hade brutit sitt ord» (II: 20). Anknytningen till »gammal-lutherskt fromhetsliv» torde vara ytterst svår att belägga i romanen. Skulle fädernas mystiska ingripanden eller Ingmars ovilja att använda Jesu namn och eventuellt t. o. m. förnekande av Kristi gudom vara typiska för denna åskådning, är avsaknaden av en definition onekligen högst beklaglig.

För den läsare, som är förtrogen med såväl romantexten som Selma Lagerlöfs uttalanden och bakgrundsmaterialet, ter sig Lagerroths undersökning som en stark förenkling av problemen. Behållningen blir därför en del intressanta detaljiakttagelser.

Sigvard A. Lindqvist

EDVARD BEYER: *Hans E. Kinck. Livsangst og livstro. I: Fra Huldren til Driftekarren. Eros og det nasjonale. II: Fra Den sidste gjest til Mot ballade. Den ene og de mange.* Oslo, 1956-65.

När Edvard Beyer lade fram första delen av sitt arbete om Kinck som doktorsavhandling, hälsades han av sina akademiska opponenter som en forskare av format (Edda LIX, 1959). När hela undersökningen nu är fullbordad med en andra del, imponerar den ännu mer, och den har en självklar karaktär av standardverk. Ett biografiskt kapitel inleder vad som till sin huvuddel är en monografi över ett författarskap. Beyer följer Kinck från debuten med »västlandsbilden» *Huldren* (1892) fram till medeltidsnovellen *Mot ballade*, skriven ej långt före diktarens död 1926. Han uppehåller sig särskilt ingående vid versdramat *Driftekarren* (1908), av Strindberg kallat »en styv bok»; vid Machiavellidramat och andra verk med renässansmotiv samt vid den stora romanen *Sneskavlen* brast (1918-19), prisad av Olav Duun: »ho er brenngod!» Kincks produktion är inte bara omfattande utan också mångsidig. Han tvekade som ung mellan diktning och forskning, och han skrev hela sitt liv essayer och kritik. Han var en lärd författare, också i sin egentliga diktning, och värvet att följa honom i spåren har gjort utforskaren till en lärd man.

Beyers framställning är utomordentligt bred (niohundra sidor, noter oräknade). Han tar vanligen ett verk i taget, ger ett utförligt och kommenterande referat av det, därefter en redogörelse (ofta byggd på tidigare outnyttjat brevmaterial) för Kincks källor, slutligen en analys ur olika synpunkter. Om han visar särskilt intresse för vissa aspekter, som den psykologiska, synes han i princip syfta till metodisk allsidighet. En sådan uppläggning är möjlig för en forskare som har kraft och ambition att göra en första grundplöjning över ett helt fält, men det är uppenbart att Beyer har arbetat under spänningen mellan en historisk-kronologisk framställnings krav och sin önskan att ge problem- och motivanalys. Hans bok ger ofantligt mycket på det förra området och mycket även på det senare, ehuru tråden där inte är lika lätt att följa. Viktiga perspektiv öppnas inför